

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

Rektor G. Rixsiyeva

2021 yil “28” 08

ONTOLOGIYA

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 200 000 – San’at va gumanitar fanlar

Ta’lim sohasi: 220 000 – Gumanitar fanlar

Ta’lim yo’nalishi: 60220500 - Falsafa (Sharq falsafasi va madaniyati)

TOSHKENT – 2021

Brady

2

120

11

Fan/modul kodi ONT102	O'quv yili 2021-2022	Semestr 2	ECTS - Kreditlar 2	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek	Haftadagi dars soatlari 2		
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
1. Ontologiya	30	30	60	
2.	<p>I. Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda borliq, uning asosiy shakllari va mavjudlik usullari, borliqning yalpi o'zaro aloqadorligi va rivojlanishi, falsafa qonunlari va kategoriyalari bo'yicha nazariy bilimlar va ularni amaliyotda tatbiq etish konikmasini shakllantirishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifasi – mamlakatimiz hamda yetakchi xorijiy davlatlarning ilm-fan yutuqlari, ilg'or pedagogik texnologiyalari va ilmiy adabiyotlari asosida talabalarga hozirgi davr ontologiyasining muammolarini, Sharq va G'arb falsafiy madaniyatidagi ontologik masalalar haqida nazariy bilimlarni berish, ularda uslubiy yondashuv amaliy ko'nikmalarini hamda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish vazifalarini bajaradi.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1-mavzu. "Ontologiya" - borliq falsafasi sifatida</p> <p>Fanning predmeti, maqsadi va strukturasi. Falsafada substansiya muammosi. Substansiya va substrat tushunchasi. Falsafiy yo'nalishlar. Dunyo ibtidosining tabiati to'g'risidagi masala. Monizm, dualizm, plyuralizm.</p> <p>Ontologiya tushunchasi. Borliq kategoriyasi. Borliq, mavjudlik va reallik. Borliq va yo'qlik dialektikasi. Noklassik borliq tushunchasi. XX asrda borliqni tushunishni tarixiylik, insonning mavjudligi, qadriyatlar va til bilan bog'lab, uning talqinining kengaytirilishi.</p> <p>Borliqning shakllari: moddiy va g'oyaviy borliq, aktual va potensial borliq, real va virtual borliq. Tabiiy, ijtimoiy va ma'naviy borliq. XX asrda vujudga kelgan ekologik tanglikning sabablari va oqibatlari. Ekologik tanglik tabiiy, ijtimoiy va ma'naviy borliq orasidagi o'zaro mutanosiblikning buzilishi sifatida.</p>			

2-mavzu. Ong–boritqning ma'naviy shakli

Ong – falsafaning sub'yektiv realikni ifodalovchi kategoriyasi; insonning ma'naviy dunyosi; o'zligini anglab yetishi; uning tashqi dunyoga munosabati sifatida. Falsafada ong muammosi. Ongning kelib chiqishi muammosi bo'yicha diniy, idealistik, materialistik, dualistik yondoshuvlarning mohiyati.

Ongning signmentlari: sezgi, idrok, emotsiya, iroda, xotira, shubha, ishonch, e'tiqod, g'oya, tafakkur. Tafakkur inson borlig'ining o'ziga xos tashqi faoliyatni tashkil qilish qobiliyatida namoyon bo'lishi. *Ongosi* sohasi, uning tabiati va shakllari.

Inson ongining til bilan uzviy bog'liqligi. Ongning biologik va ijtimoiy omillari. Ong va ijtimoiy muhit. Ongning asosiy funksiyalari: refleksiv funksiya, gnoseologik funksiya, germevntik funksiya, ijodiy funksiya, pragmatik funksiya.

3-mavzu. Materiya falsafa va tabiatshunoslikning kategoriyasi sifatida

Materiya kategoriyasining mohiyati. Materiya tashkil etilganligining strukturaviy darajalari. Anorganik dunyo. Organik dunyo. Ijtimoiy dunyo.

Materiyaning miqyosiy darajalari: mikroolam, makroolam va megalolam. Dunyoning yaxlitligi va rang-barangligi. Dunyo birligining fundamental asoslari. Kosmologiya. Boritqning kelib chiqishi haqidagi konsepsiya va modellar. Stasionar boritq modeli. Boritqning kengayishi modeli. Kata portlash nazariyasi.

Falsafa va fanida hayotning kelib chiqishi va evolusiyasi muammosi. Jonli va jonsiz tabiat tushunchasi. Hayotning kelib chiqishi haqidagi konsepsiyalar. Hayotning kelib chiqishi haqidagi tabiiy-ilmiy konsepsiyaning mohiyati. Hayotning moddiy asosi.

4-mavzu. Harakat boritqning mavjudlik usuli sifatida

Harakat tushunchasi. Falsafa tarixida harakatning talqini. Harakatning moddiy asosi va harakatlantiruvchi kuch. Harakat manbasi. Harakatning abadiyligi. Harakat mulqaligi va sokinlikning nisbiyligi. Harakat va rivojlanish. Harakat – o'zgarish sifatida. Harakatning ziddiyatligi. O'z-o'zidan harakat g'oyasi.

Materiya harakati shakllarining tasnifi. Materiya harakati shakllarining o'zaro aloqasi. Rivojlanishning asosiy va ikkinchi darajali yo'nalishlari. Materiya harakatining asosiy, xususiy va kompleks shakllari. Harakatning geologik shakli. Harakatning texnik, kibernetik, informatsion shakllari.

27. http://booksss.ru/философия/Slovar_Philosof.rar
28. http://znanium.com/bookread2.php?book=309109 . Алексеев П., Панин А. Философия. М., 2014.
29. http://znanium.com/bookread2.php?book=309109 Философия/ Под ред В.Н. Давренко. М., 2013.
30. http://znanium.com/bookread2.php?book=309109 . Философия/ Под ред В.Л. Кохановского. М., 2013.
7. O'quv dasturi "Sharq falsafasi va madaniyati" kafedrasida ishlab chiqilgan va 20 <u>21</u> - yil " <u>27</u> " <u>08</u> dagi " <u>1</u> "-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.
O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 20 <u>21</u> - yil " <u>28</u> " <u>08</u> dagi " <u>1</u> "-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.
8. Fan/modul uchun ma'sular: Po'latova D.A. – TDSHU, «Sharq falsafasi va madaniyati» kafedrasini mudiri, falsafa fanlari nomzodi, professor. Sulaymonov J.B.– TDSHU, «Sharq falsafasi va madaniyati» kafedrasini katta o'qituvchisi
9. Taqrizchilar: G.M. Ro'zmatova – UzZMU «Falsafa va mantiq» kafedrasini professori, falsafa fanlari doktori, professor; D.E. Fayzixodjayeva – UzZMU «Falsafa va mantiq» kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari nomzodi, dotsent.

- birgalikda barpo etamiz. –T.: O‘zbekiston, 2016.
6. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: O‘zbekiston, 2017.
 7. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. –T.: 2017.
 8. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. –T.: O‘zbekiston, 2017.
 9. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning toziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. –T.: O‘zbekiston, 2018.
 10. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуг халқнинг иши хам улуг, хаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. –Т.: Ўзбекистон, 2019.
 11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. www.press-service.uz/uz/lists/view/1371
 12. 2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha harakatlar strategiyasi// <https://www.lex.uz>
 13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida O‘zbekistondagi Islom madaniyati markazini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida// www.press-service.uz/uz/lists/view/688
 14. Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo‘yicha muhim vazifalar belgilab berildi (Besh tashabbus)//<http://www.uz.uz/oz/politics/prezident-yeshlar-manaviyatini-yuksaltirish-ularning-b-sh-va-19-03-2019>
 15. Karimov I.A. T.A.T. 1-24 jildlar. –T.: O‘zbekiston, 1996-2016.
 16. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat–yengilmas kuch. –T.: Ma’naviyat, 2008.
 17. To‘raev B. Borliq: mohiyati, shakllari, xususiyati. O‘quv qo‘llanma. –T.: O‘zRFA Falsafa va huquq instituti, 2011.
 18. Shermuxamedova N.A. Borliq falsafasi (elektron darslik).
 19. Pulatova D. Falsafa. Falsafa asoslarining mantiqan-tizimlashgan amaliy kursi. O‘quv qo‘llanma. – T.: TDSHI. 2011.
 20. Po‘latova D., Ruzmatova G. G‘arb falsafasi tarixi. Darslik. –T.: Effekt-D, 2021.
 21. Кармин А.С., Бернцкий Г.Г. Философия. Учебник. –М., 2009.
 22. Пулатова Д.А., Иззетова Э.М. Философия. Учебное пособие. –Т.: ТДШИ. 2013.
- Axborot manbalari**
23. www.lex.uz.
 24. www.gov.uz.
 25. www.library.ziynet.uz.
 26. www.faylasuf.uz.

Energiya va energetizm g‘oyasi. Energetizm va Olamning issiqlikdan o‘lish konsepsiyasining tanqidi. Ruhiiy energiyaning o‘ziga xos xususiyatlari.

5-mavzu. Borliqning mavjudlik shakllari: makon va vaqt

Makon va vaqt kategoriyalarining mohiyati. Makon va vaqtning umumiy xossalari: ob‘ektivlik, abadiylik, cheksizlik va ichki ziddiyatlilik. Makonning uch o‘lchovliligi. Vaqt tartibi va yo‘nalishi. Vaqtning dinamik va statik konsepsiyalari. O‘tmish – hozirgi zamon – kelajak dialektikasi. Hozirgi zamon – lahza va davomiylik sifatida. Ijtimoiy makon va ijtimoiy vaqt. Ijtimoiy vaqtning o‘lchamlilik muammosi. Makon va vaqtning subtansional va relyatsion konsepsiyalari. Makon va vaqtning dinamik va statik konsepsiyalari. Makon va vaqtning mikro-, makro- va megaolamdagi xususiyatlari. To‘rt o‘lchovli makon va vaqt modeli. Makon va vaqtning metrik va topologik xossalari. Makon va vaqtning birligi.

Dunyoning makon va vaqtda cheksizligi. Chekliik va cheksizlik dialektikasi.

6-mavzu. Dialektika va sinergetika borliqni anglashning umumiy metodologiyasi sifatida

Dialektika rivojlanish nazariyasi va bilishning umumiy metodologiyasi sifatida.

Dialektikaning tarixiy shakllari va xususiyatlari. Dialektikaning muqobillari metafizika, dogmatizm, relyativizm, sofistika, eklektika. Dialektika va metafizika rivojlanishning ikki konsepsiyasi va bilishning ikki metodi sifatidagi muqobilligi. Yalpi o‘zaro aloqadorlik va rivojlanish dialektikning umumiy tamoyillari sifatida.

Dialektika va sinergetika. Sinergetika o‘z-o‘zini tashkil etish nazariyasi sifatida. Bifurkatsiya, fluktuatsiyalar. O‘zini o‘zi tashkil etuvchi jarayonlarda dialektik ziddiyatlar: beqarorlik va barqarorlik, tartibsizlik va tartibliik.

7-mavzu. O‘zaro aloqadorlik va rivojlanishning umumiy kategoriyalari va qonunlari

Kategoriya tushunchasi va uning tasnifi. Ontologik kategoriyalar. Alohidalik, xususiylik va umumiylik dialektikasi. Butun va bo‘lak. Sistema, element, struktura. Sistemalarning o‘ziga xos xususiyatlari.

Borliqning o‘zaro aloqadorlik kategoriyalari. Mohiyat va hodisa. Mazmun va

<p>shakl. Mazmun va shaklning dialektikasi. Formalizm. Sabab va oqibat. Bahona va sabab. Sinergetika sababiyat haqida.</p> <p>Zaruriyat va tasodif. Imkoniyat va voqeelik. Imkoniyatlarning turlari.</p> <p>Qonun tushunchasining mazmuni. Qonunlarning tasnifi. Falsafa qonunlari. Qarama-qarshiliklarning birligi qonuni. Miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tishi qonuni. Inkorni inkor qonuni. Borliqning mohiyatini anglab yetishda rivojlanishning umumiy kategoriyalari va qonunlarining ahamiyati.</p> <p>III. Seminar mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalar</p> <p>Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. "Ontologiya" - borliq falsafasi sifatida. 2. Ong – borliqning ma'naviy shakli. 3. Materiya falsafa va tabiiatshunoslikning kategoriyasi sifatida. 4. Harakat borliqning mavjudlik usuli sifatida. 5. Borliqning mavjudlik shakllari: makon va vaqt. 6. Dialektika va sinergetika borliqni tadqiq etishning umumiy metodologiyasi sifatida 7. Ontologiyaning o'zaro aloqadorlik kategoriyalari. 8. O'zaro aloqadorlik va rivojlanishning umumiy qonunlari. <p>Seminar mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jhozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda muhosiob pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.</p> <p>IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar</p> <p>Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Falsafa tarixida borliq muammosi. 2. Borliq masalasida falsafa va fan sintezi. 3. Falsafada substansiya muammosi. 4. Materiya shakllarining turlari muammosi. 5. Noorganik, organik va jittimoiy tizimlar. 6. Dunyoning makon va vaqtda cheksizligi masalasi. 7. Irtatsionalizm ong haqida. 8. Ongning materialistik konsepsiyasi. 9. Ongning strukturasi va funksiyalari. 10. Dialektikaning tarixiy shakllari va xususiyatlari. 11. Dialektikaning asosiy tamoyillari va qonunlari.
--

<ol style="list-style-type: none"> 12. Sinergetikaning asosiy tushunchalari va tamoyillari. 13. Miqdor o'zgarishlarining sifat o'zgarishlariga o'tishi qonuni. 14. Inkorni inkor qonuni. 15. O'ta Osiyo mutafakkirlari ijodida ontologik masalalar. <p>Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.</p> <p>V. Ta'lim natijalari (Kasbiy kompetensiyalari)</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • borliq haqidagi falsafiy ta'limotlar, hozirgi davr ontologiyasining muammolari haqida <i>tasavvurga ega bo'lishi</i>; • borliqning mavjudlik shakllari va usullini, olamning moddiy asosi, tashkili etilganligining strukturaviy va miqyosiy darajalarini; yalpi o'zaro aloqadorlik va rivojlanishning umumiy kategoriyalari hamda qonunlarini <i>bilishi va ularidan foydalana olishi</i>; • ontologik kategoriyalar, qonunlarni jittimoiy-madaniy jarayonlarni hamda ma'naviy merosni tadqiq etishda, ularning shaxs va jamiyat ma'naviy yuksalishidagi ahamiyatini tahlil qilishda qo'llash <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi</i>. <p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar. <p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>• joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p> <p>Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Falsafa Darslik // Ahmedova M.A. umumiy talpini osida – T.: OFML, 2006. 2. Основы философии. Учебник / Под ред. М.А. Ахмедовой, В.С. Хана. – Т.: 2004. 3. Бакеева Е.В. Введение в онтологию: образы мира в европейской философии: курс лекций. Учебное пособие. – Екатеринбург, 2014. 4. Marc A. Night. Idea and ontology: an essay in early modern metaphysics of ideas. The Pennsylvania State University Press, 2008. <p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Mirziyoyev Sh. M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini
--